

Kwartaalmonitor Industrie

Tweede kwartaal 2014

Minder sterke groei industrie in tweede kwartaal

- Totale industrie
- Voedings- en genotmiddelenindustrie
- Aardolie-, chemische, rubber- en kunststofproductenindustrie
- Basismetaal- en metaalproductenindustrie
- Elektrotechnische en machine-industrie
- Transportmiddelenindustrie
- Overige industrie

De productie per werkdag en de omzet nemen nog steeds toe in het tweede kwartaal; de groei lijkt wel af te zwakken. De laatste maanden van het kwartaal lieten negatieve cijfers zien en de toenames zijn kleiner dan in het eerste kwartaal. Ook zijn er meer faillissementen uitgesproken dan in het eerste kwartaal, maar het niveau ligt nog onder dat van hetzelfde kwartaal vorig jaar. De afzetprijzen nemen nog steeds af, al lijken de prijzen op de binnenlandse markt zich weer te herstellen. Wel zijn er meer vacatures bijgekomen en is het producentenvertrouwen relatief hoog. In lijn met de afzwakkende groei in de industrie zijn de verwachtingen voor het derde kwartaal noch negatief, noch positief.

Kerncijfers Totale industrie

Industrie	2013				2014	
	I	II	III	IV	I	II
productie	-3,2	-1,4	-1,1	1,4	3,5	0,9
omzet	-3,2	-2,4	1,6	2,0	2,2	1,9
prijzen	0,5	-1,3	-1,9	-2,6	-2,6	-0,3
faillissementen	259	244	170	166	159	171

Bron: CBS

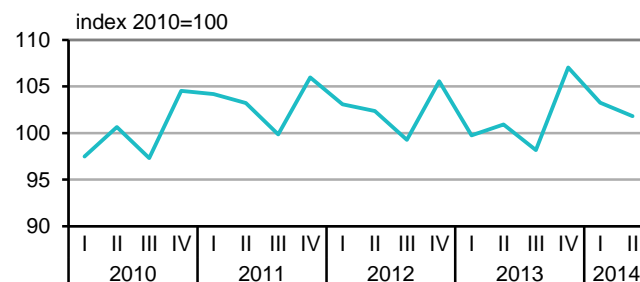
Totale industrie

Groei industrie zwakt af

In het tweede kwartaal van 2014 nam de gemiddelde dagproductie 0,9 procent toe ten opzichte van een jaar eerder. De groei zwakt wel af. In het eerste kwartaal steeg de productie nog 3,5 procent. Gedurende het tweede kwartaal nam de productie af, van 3,0 procent in april naar -1,3 procent in juni. Het tweede kwartaal 2014 had één werkdag meer dan het tweede kwartaal 2013. De productietoename in Nederland bevindt zich onder het Europees gemiddelde van 2,0 procent in het tweede kwartaal. Ook Duitsland zit met 1,3 procent toename onder dit gemiddelde¹.

¹Bron: Eurostat

Productievolume per gemiddelde werkdag, totale industrie

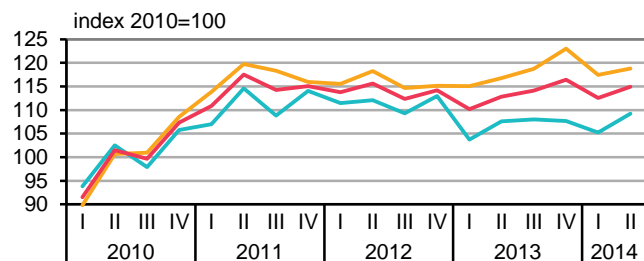
Bron: CBS

[Nijverheid; productie en omzetontwikkeling en index \(2010=100\)](#)

Meer omzet in binnen- en buitenland

Naast een toename van de productie nam ook de omzet toe. Voor het vierde achtereenvolgende kwartaal werd er meer omgezet dan een jaar eerder, namelijk 1,9 procent. Net als in het eerste kwartaal droegen zowel het binnen- als het buitenland positief bij aan de omzetstijging. De omzetontwikkelingen in de onderliggende maanden varieerden sterk. De toename van de omzet in het tweede kwartaal is te danken aan april, waar 6,8 procent meer werd omgezet dan een jaar eerder. In mei nam de omzet voor het eerst sinds augustus 2013 weer af (-0,7 procent), in juni bleef de omzet vrijwel gelijk. Ook ten opzichte van het eerste kwartaal nam de omzet af. Zoals de indices aangeven is de omzet in het eerste kwartaal vaker relatief laag.

Omzet, totale industrie

Bron: CBS

[Nijverheid; productie en omzetontwikkeling en index \(2010=100\)](#)

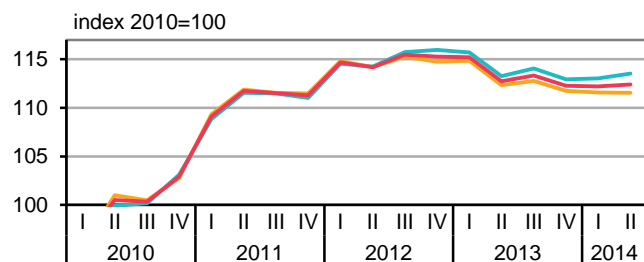
Lichte prijsstijging op binnenlandse markt

Al vier kwartalen neemt de omzet toe terwijl de producten tegen lagere prijzen worden verkocht. Ook in het tweede kwartaal waren de afzetprijzen lager dan een jaar eerder (-0,3 procent). Deze prijsdaling was echter wel kleiner dan in de voorgaande kwartalen. Dit kwam onder andere door de stijging van de prijzen op de binnenlandse markt (0,3 procent), de eerste stijging sinds het eerste kwartaal van 2013. Op de buitenlandse markt zette de prijsdaling nog wel door.

Ten opzichte van Europa is de prijsdaling van -0,3 procent relatief mild, het Europees gemiddelde is namelijk -1,0 procent. De Nederlandse industriële afzetprijzen ontwikkelen zich dit kwartaal op een vergelijkbare manier als Duitsland (-0,2 procent). De grootste daling vond plaats in het VK (-7,4 procent), de grootste stijging in Turkije (+13,8 procent)².

²Bron: Eurostat

Afzetprijzen, totale industrie

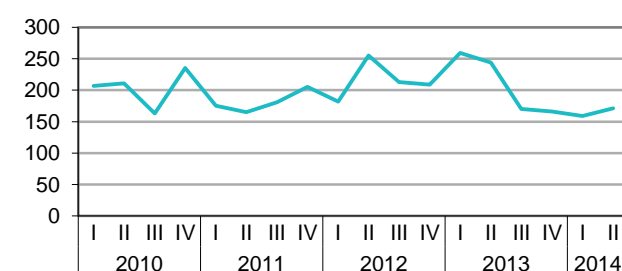
Bron: CBS

[Statline: Producentenprijsindex](#)

Aantal faillissementen stijgt licht

In het tweede kwartaal van 2014 gingen 171 industriële bedrijven failliet³. Dit aantal is lager dan in hetzelfde kwartaal van 2013, toen waren het er 244, maar het is hoger dan in het afgelopen kwartaal, toen er 159 faillissementen werden uitgesproken. De subbranches waar de meeste bedrijven failliet gingen waren de metaalproductenindustrie (35 faillissementen) en de grafische industrie (27 faillissementen). Het betroffen voornamelijk bedrijven en instellingen. Van de 171 faillissementen waren slechts 15 natuurlijke personen met een eenmanszaak.

Aantallen faillissementen, totale industrie

Bron: CBS

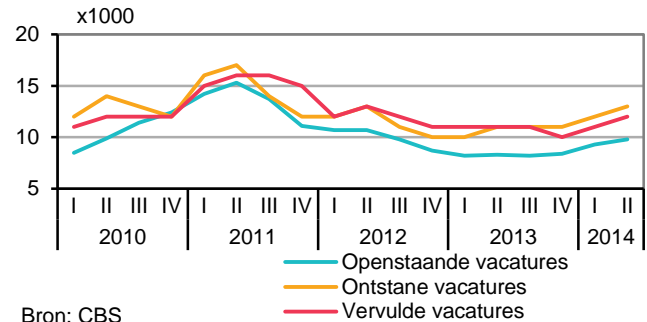
[Statline: Uitgesproken faillissementen](#)

³Zie opmerkingen op p.10

Meer vacatures bijgekomen en vervuld

Het aantal vacatures dat is ontstaan in het tweede kwartaal ligt hoger dan de aantallen in de zeven voorgaande kwartalen. Er zijn in de gehele industrie 13 duizend vacatures bijgekomen. Ook zijn er meer vacatures vervuld, te weten 12 duizend. Het aantal openstaande vacatures komt daarmee afgerond uit op 9,8 duizend.

Aantallen vacatures binnen de industrie

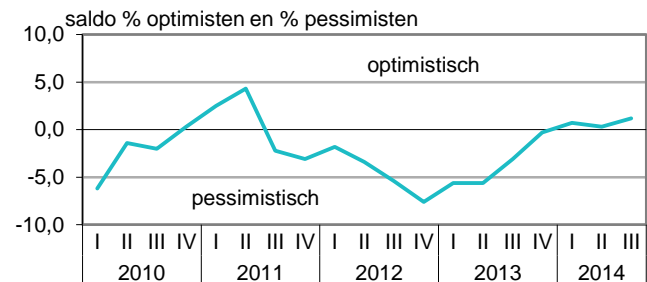
Bron: CBS

[Vacatures; naar economische activiteit en bedrijfsgruotte](#)

Producentenvertrouwen gestegen

Ondanks dat de groei van de industrie afzwakt, is de stemming van de ondernemers in de industrie in de loop van het tweede kwartaal verbeterd. Het producentenvertrouwen ging van 0,3 in april naar 1,2 in juni. Het producentenvertrouwen is daarmee weliswaar op het hoogste niveau in drie jaar, maar het vertrouwen is minder groot dan in de eerste helft van 2011. Het producentenvertrouwen is samengesteld uit drie deelindicatoren. De ondernemers waren minder positief over de verwachte bedrijvigheid. Wel oordeelden ze positiever over hun orderpositie. Het oordeel over de voorraden verbeterde eveneens. Aan het eind van het tweede kwartaal bedroeg de bezettingsgraad 79,7 procent. De bezettingsgraad is in de 1^e helft van 2014 betrekkelijk stabiel rond de 80 procent.

Producentenvertrouwen

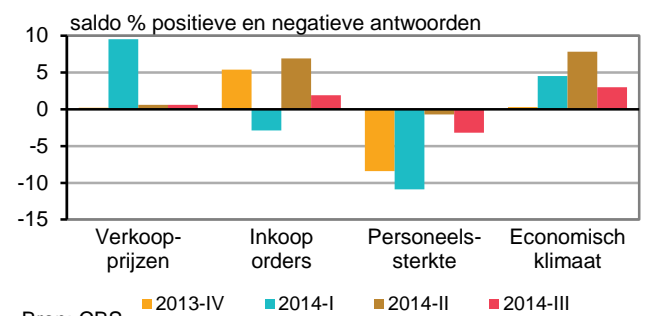
Bron: CBS

[Producentenvertrouwen; stemmingsindicator van de industrie](#)

Producenten voorzien vlak derde kwartaal

De afzwakkende groei in de industrie uit zich wel in minder optimistische verwachtingen van ondernemers voor het derde kwartaal. Zij rekenen op een gelijkblijvende omzet en productie. Ook verwacht men per saldo een gelijkblijvend orderpeil. Er worden geen veranderingen voorzien in de verkoopprijzen. Over de werkgelegenheid zijn de ondernemers iets negatiever. Het percentage ondernemers dat een afname van personeel verwacht, is nu weer iets groter dan het percentage dat een toename voorziet. Verder zijn de producenten optimistisch over het economisch klimaat voor hun onderneming, per saldo verwacht men een verbetering.

Verwachtingen

Bron: CBS

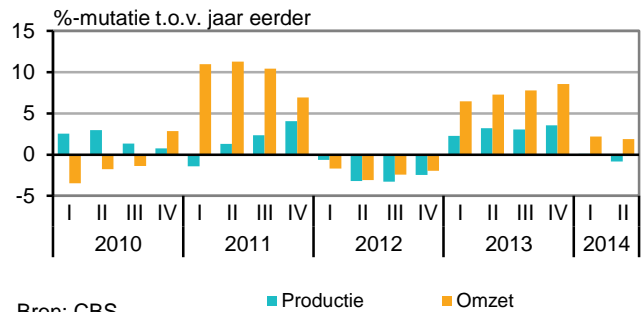
[Conjunctuurenquête Nederland](#)

Voedings- en genotmiddelenindustrie

Omzettoename, maar minder productie

Voor het eerst sinds het vierde kwartaal van 2012 krimpt de productie in de voedings- en genotmiddelenindustrie weer. De gemiddelde dagproductie nam in het tweede kwartaal bijna 1 procent af ten opzichte van een jaar eerder. De totale omzet nam wel toe in het tweede kwartaal, met 1,9 procent. In het binnen- en buitenland vond een toename plaats. Sinds het eerste kwartaal van 2013 is de omzetsijging ten opzichte van het jaar ervoor op de buitenlandse markt groter dan op de binnenlandse markt. De afzetprijzen daalden in de voedings- en genotmiddelenindustrie met bijna 0,5 procent ten opzichte van het jaar ervoor.

Productie, omzet

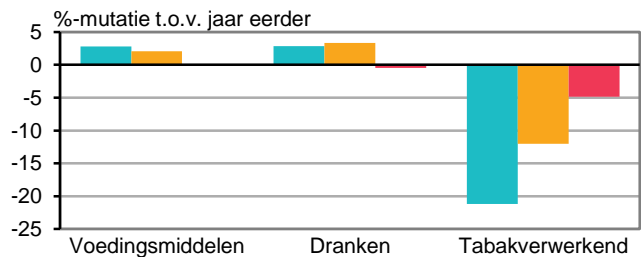
Bron: CBS

Nijverheid; productie en omzet, ontwikkeling en index (2010=100)

Wisselend beeld deelbranches

Dat de productie van deze branche afnam komt geheel door de tabakverwerkende industrie. De productie kromp in deze subbranche met 21,2 procent ten opzichte van een jaar eerder. Ook de omzet was lager in de tabakverwerkende industrie, namelijk 12 procent. Dalende afzetprijzen droegen hier deels aan bij. Dat de omzet in de voedings- en genotmiddelenindustrie toenam in het tweede kwartaal kwam door de overige deelbranches, de voedingsmiddelenindustrie en drankenindustrie. Omzet en productie namen bij beide deelbranches toe in het tweede kwartaal.

Deelbranches: productie, omzet, afzetprijs

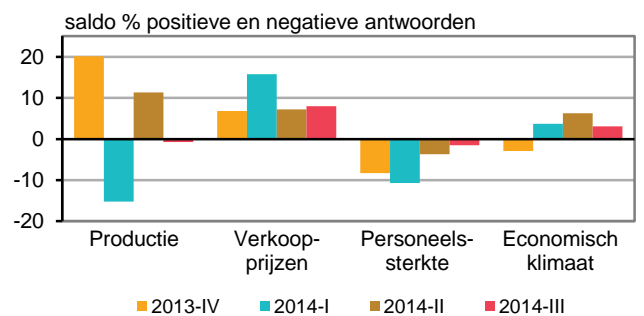
Bron: CBS

Nijverheid; productie en omzet, ontwikkeling en index (2010=100)

Geen veranderingen in productie verwacht

De ondernemers voorzien weinig veranderingen in bedrijvigheid in het derde kwartaal. Ze verwachten een gelijkblijvende productie. De verkoopprijzen, die momenteel dalen, zullen naar verwachting stijgen. Over de werkgelegenheid zijn de ondernemers wederom minder negatief dan een kwartaal eerder. Over de ontwikkeling van het economisch klimaat voor hun bedrijf zijn er iets minder ondernemers optimistisch dan een kwartaal eerder. Toch zijn er voor het derde kwartaal op rij per saldo meer ondernemers die een verbetering verwachten dan ondernemers die een verslechtering voorzien.

Verwachtingen

Bron: CBS

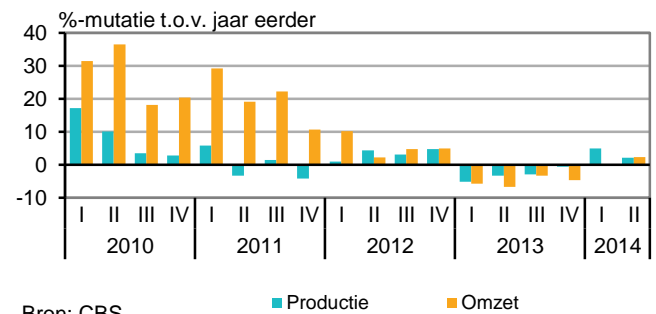
Conjunctuurenquête Nederland

Aardolie-, chemische, rubber- en kunststofproductenindustrie

Omzettoename na vijf kwartalen met krimp

Na vijf kwartalen met krimp was de omzet in de aardolie-, chemische, rubber- en kunststofproductenindustrie in het tweede kwartaal 2,3 procent hoger dan een jaar eerder. Dit komt voornamelijk omdat de omzet op de binnenlandse markt met 6,2 procent steeg, die op de exportmarkt bleef vrijwel gelijk. De productie per werkdag nam eveneens toe, met 2,2 procent ten opzichte van hetzelfde kwartaal in 2013. De ontwikkelingen in de onderliggende maanden verschilden sterk. In juni namen het productievolume en de omzet zelfs af. De afzetprijzen bleven, na vijf kwartalen met prijsdalingen, bijna gelijk aan hetzelfde kwartaal van het vorige jaar. De afzetprijzen op de binnenlandse markt stegen met 1,3 procent, terwijl die op de buitenlandse markt met 1 procent daalden.

Productie, omzet

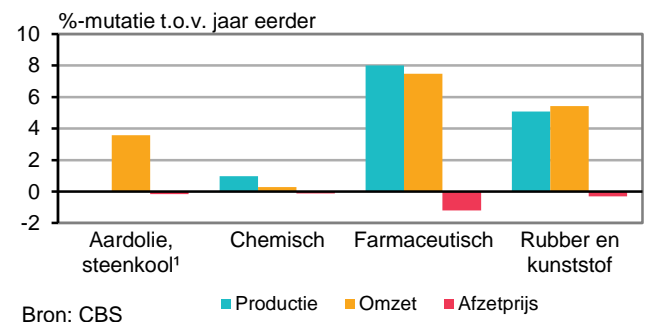
Bron: CBS

Nijverheid; productie en omzet, ontwikkeling en index (2010=100)

Meer omzet bij alle deelbranches

Bij alle waargenomen deelbranches zijn de omzet en productie per gemiddelde werkdag hoger dan in hetzelfde kwartaal van 2013. Van alle deelbranches had de farmaceutische industrie de grootste omzettoename. De omzet steeg met 7,5 procent. De productie was 8,0 procent hoger dan vorig jaar. Bij de rubber- en kunststofproducten-industrie was er een omzettoename van 5,4 procent. Hier stegen de omzetten op zowel de binnenlandse als de buitenlandse markt. De chemische industrie liet een vrijwel gelijkblijvende omzet zien. De binnenlandse omzet nam toe, de buitenlandse nam af.

Deelbranches: productie, omzet, afzetprijs

Bron: CBS

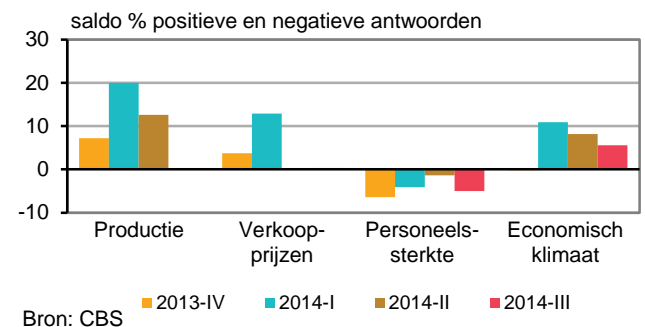
Nijverheid; productie en omzet, ontwikkeling en index (2010=100)

¹ Productie van Aardolie- en steenkoolindustrie is niet beschikbaar

Gelijke productie in derde kwartaal

Ook bij deze branche voorzien ondernemers weinig veranderingen in het derde kwartaal. Zo verwachten ze een gelijkblijvende productie. Ook in de verkoopprijzen zal naar verwachting weinig veranderen. Over de werkgelegenheid zijn de ondernemers iets negatiever. Het percentage ondernemers dat een afname van personeel verwacht, is nu weer iets groter dan het percentage dat een toename voorziet. Over de ontwikkeling van het economisch klimaat voor hun bedrijf blijven de ondernemers optimistisch. Voor het derde kwartaal op rij zijn er meer ondernemers die een verbetering verwachten dan ondernemers die een verslechtering voorzien.

Verwachtingen

Bron: CBS

Conjunctuurenquête Nederland

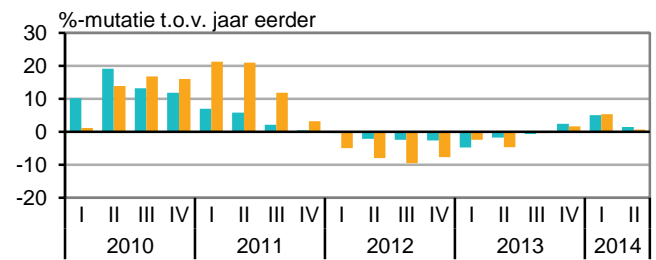
Basismetaal- en metaalproductenindustrie

Productie en omzet stijgt, lagere afzetprijzen

In het tweede kwartaal was de productie per werkdag in de basismetaal- en metaalproductenindustrie 1,5 procent hoger dan in hetzelfde kwartaal van vorig jaar. De omzet nam ruim 0,5 procent toe. De export van de basismetaal en metaalproducten was hier de oorzaak van⁴. Zowel de productie als de omzet zijn minder gestegen dan in het eerste kwartaal van 2014. Toen was de productie nog 5 procent hoger en steeg de omzet met 5,3 procent ten opzichte van het eerste kwartaal van 2013. De producten van deze branche werden in het tweede kwartaal ruim 0,5 procent goedkoper.

⁴Zie ook [Flashraming eerste kwartaal](#)

Productie, omzet

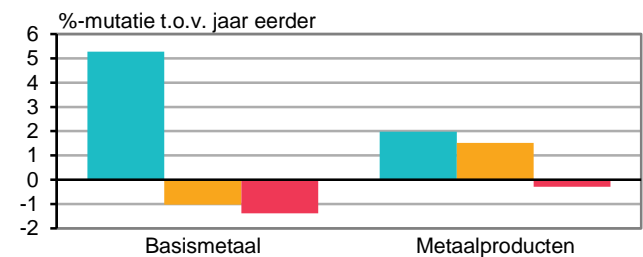
Bron: CBS

Nijverheid; productie en omzet, ontwikkeling en index (2010=100)

Wisselend beeld bij omzet deelbranches

Per werkdag lag de productie in zowel de basismetaalindustrie (5,3 procent) als in de metaalproductenindustrie (2,0 procent) hoger. Opvallend is dat in de basismetaalindustrie, ondanks de productietoename, 1 procent minder werd omgezet. Het verschil tussen de productietoename en de omzetafname wordt onder andere veroorzaakt door een afname van de afzetprijzen met 1,4 procent. Bij de basismetaal nam de vraag vanuit het buitenland af, bij de metaalproductenindustrie nam de buitenlandse vraag toe. In de metaalproductenindustrie steeg de omzet met 1,5 procent ten opzichte van een jaar eerder.

Deelbranches: productie, omzet, afzetprijs

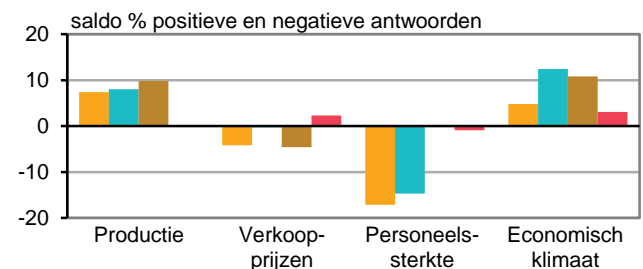
Bron: CBS

Nijverheid; productie en omzet, ontwikkeling en index (2010=100)

Weinig veranderingen in bedrijvigheid in derde kwartaal

De ondernemers voorzien geen veranderingen in bedrijvigheid in het derde kwartaal. Zo verwachten ze een gelijkblijvende productie. De verkoopprijzen zullen naar verwachting weinig veranderen. Ook in de werkgelegenheid voorzien de ondernemers geen veranderingen. Het percentage ondernemers dat een toename van personeel verwacht, is nagenoeg gelijk aan het percentage dat een krimp voorziet. Over de ontwikkeling van het economisch klimaat voor hun bedrijf blijven de ondernemers per saldo optimistisch, maar in mindere mate dan voorgaande kwartalen.

Verwachtingen

Bron: CBS

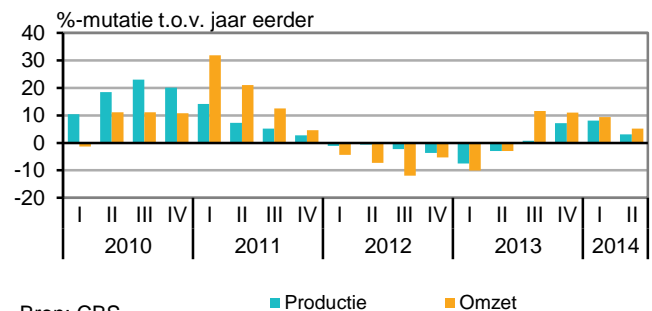
Conjunctuurenquête Nederland

Elektrotechnische en machine-industrie

Meer productie en omzet

De elektrotechnische- en machine-industrie laat sinds halverwege 2013 herstel zien. Ook in het tweede kwartaal van 2014 zijn de ontwikkelingen van de productie en omzet positief ten opzichte van een jaar eerder. Het productievolume per werkdag was 3,1 procent hoger dan een jaar eerder, terwijl de omzet 5,2 procent toenam. De omzettoenames vonden plaats in zowel het binnen- als het buitenland. De productie- en omzettoename waren echter wel lager dan in de voorgaande kwartalen.

Productie, omzet

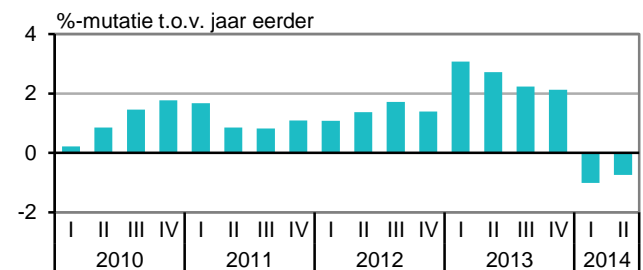
Bron: CBS

Nijverheid; productie en omzet, ontwikkeling en index (2010=100)

Lagere afzetprijzen

Evenals in het eerste kwartaal vond de toename van de omzet plaats met lagere afzetprijzen. Vooral door een prijsdaling op de buitenlandse markt was de totale afzetprijs ruim een half procent lager dan in het tweede kwartaal van 2013.

Deelbranches: productie, omzet, afzetprijs

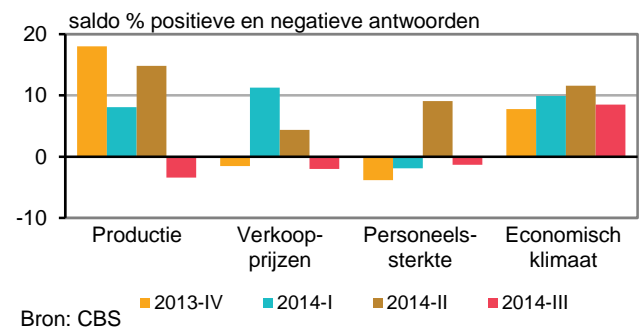
Bron: CBS

Productenprijsindex; afzetprijzen naar bedrijfstak SBI 2008, 2010=100

Verwachtingen voor derde kwartaal minder positief

In tegenstelling tot de vorige kwartalen voorzien ondernemers van de elektrotechnische en machine-industrie voor het derde kwartaal dat de bedrijvigheid iets af zal nemen. Terwijl de productie nog steeds toeneemt is het percentage ondernemers dat een toename verwacht iets kleiner dan het percentage dat een krimp voorziet. Terwijl de verwachtingen voor werkgelegenheid in het tweede kwartaal voor het eerst in drie jaar positief waren, zijn deze verwachtingen voor het derde kwartaal weer licht negatief. Het percentage ondernemers dat een afname van de personeelsomvang verwacht is nu iets groter dan het percentage dat een toename voorziet. Per saldo zijn ondernemers positief over het economisch klimaat.

Verwachtingen

Bron: CBS

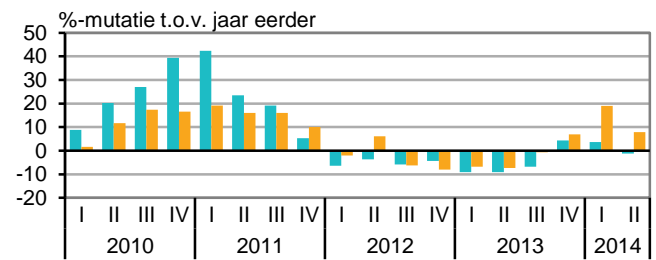
Conjunctuurenquête Nederland

Transportmiddelenindustrie

Minder productie, meer omzet

In het tweede kwartaal van 2014 was de productie per gemiddelde werkdag in de transportmiddelenindustrie 1,2 procent lager dan in hetzelfde kwartaal in 2013. Na zeven achtereenvolgende maanden van productietoename neemt de productie in mei voor het eerst weer af. Daarentegen nam de omzet in het tweede kwartaal 2014 met 7,8 procent toe. Dit kwam geheel door een toename op de buitenlandse markt, in het binnenland nam de omzet af. In het tweede kwartaal van 2014 daalden de prijzen in de transportmiddelenindustrie met bijna 1 procent. Deze prijsdaling is toe te schrijven aan de buitenlandse markt.

Productie, omzet

Bron: CBS

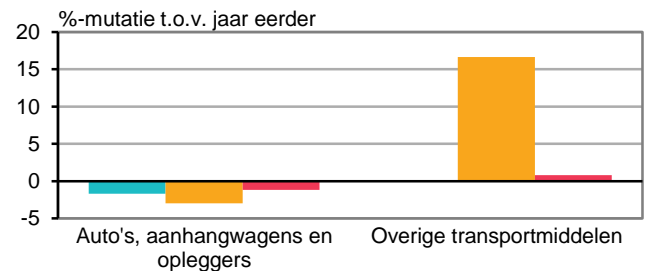
■ Productie ■ Omzet

Nijverheid; productie en omzet, ontwikkeling en index (2010=100)

Forse omzettoename overige transportmiddelen

De tegengestelde ontwikkelingen van de productie en de omzet zijn het gevolg van uiteenlopende ontwikkelingen bij de subbranches. De omzestijging voltrok zich in het bijzonder in de overige transportmiddelenindustrie. De omzet nam toe met 16,7 procent en deze toename werd geheel door de buitenlandse markt veroorzaakt. De productie in deze subbranche bleef vrijwel gelijk. Het verschil tussen de productie en omzet is voornamelijk het gevolg van het fluctuerende karakter van de omzet binnen de scheepsbouw binnen deze subbranche. In de auto- en aanhangwagenindustrie daalde de omzet met 3 procent. De binnenlandse omzet nam toe, de buitenlandse nam af. Ook de productie was lager dan een jaar eerder. Deze nam af met 1,7 procent.

Deelbranches: productie, omzet, afzetprijs

Bron: CBS

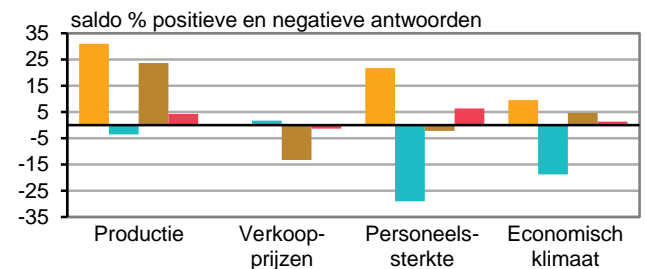
■ Productie ■ Omzet ■ Afzetprijs

Nijverheid; productie en omzet, ontwikkeling en index (2010=100)

Positieve verwachtingen derde kwartaal

Terwijl de productie afnam in het tweede kwartaal behouden de ondernemers van de transportmiddelenindustrie nog wel positieve verwachtingen. Voor het derde kwartaal is het percentage ondernemers dat een toename van de bedrijvigheid verwacht iets groter dan het percentage dat een krimp verwacht. Ook voorzien zij dat de omzet blijft toenemen. Een tekort aan vraag vanuit de markt wordt bovendien minder als belemmering gezien dan bij vorige kwartalen. Over werkgelegenheid zijn de ondernemers eveneens positief. Het percentage ondernemers dat een toename van de personeelsomvang verwacht, is nu groter dan het percentage dat een afname voorziet. Over het economisch klimaat zijn ondernemers per saldo licht optimistisch.

Verwachtingen

Bron: CBS

■ 2013-IV ■ 2014-I ■ 2014-II ■ 2014-III

Conjunctuurenquête Nederland

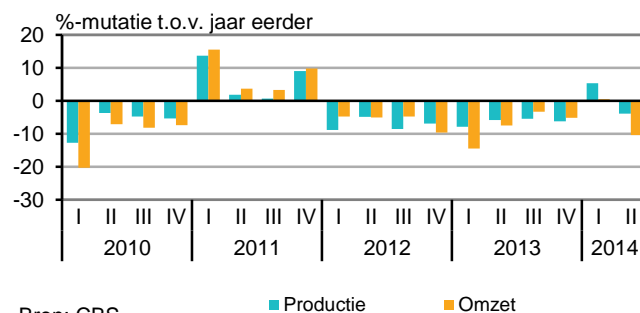

Overige industrie

Hout- en bouwmaterialenindustrie

De productie van de hout- en bouwmaterialenindustrie nam in het tweede kwartaal van 2014 weer af, na een opleving in het eerste kwartaal. De gemiddelde dagproductie in deze branche was 3,9 procent kleiner dan in het tweede kwartaal van 2013. Afzetprijzen bleven vrijwel gelijk en de omzet nam met 10,4 procent af. Deze afname werd veroorzaakt door een omzetafname op de binnenlandse markt. Bij de onderliggende branches vonden de afnames voornamelijk in de bouwmaterialen-industrie plaats. De opleving in het eerste kwartaal en de omzetzakking in het tweede kwartaal lopen gelijk aan de bouwcijfers in deze kwartalen ([Zeer slecht tweede kwartaal Bouw](#)).

Productie, omzet

Bron: CBS

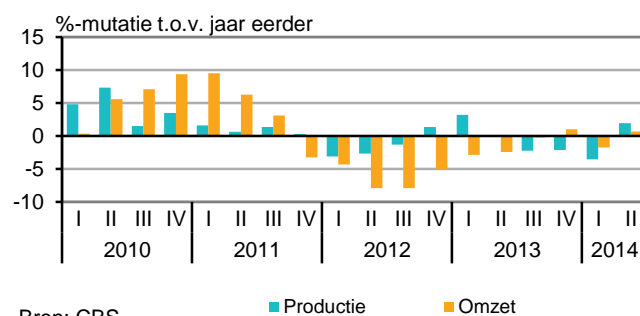
Nijverheid; productie en omzet, ontwikkeling en index (2010=100)

Papier- en grafische industrie

Voor het eerst sinds het eerste kwartaal van 2013 nam de productie in deze branche weer toe. In het tweede kwartaal van 2014 was de productie per werkdag 1,9 procent hoger dan in hetzelfde kwartaal vorig jaar. Ook de omzet van de papier- en grafische industrie was hoger in het tweede kwartaal, ruim 0,5 procent. In het tweede kwartaal nam de binnenlandse omzet 2,9 procent af en steeg de buitenlandse omzet met 4,4 procent. De afzetprijzen stegen ruim 0,5 procent.

In de papierindustrie was de productie per werkdag 2,3 procent groter. De omzet steeg met 3,6 procent ten opzichte van vorig jaar. Zowel de omzet op de binnenlandse als de buitenlandse markt steeg. In de grafische industrie nam de productie per werkdag 1,5 procent toe. De omzet daalde nog met 5,1 procent.

Productie, omzet

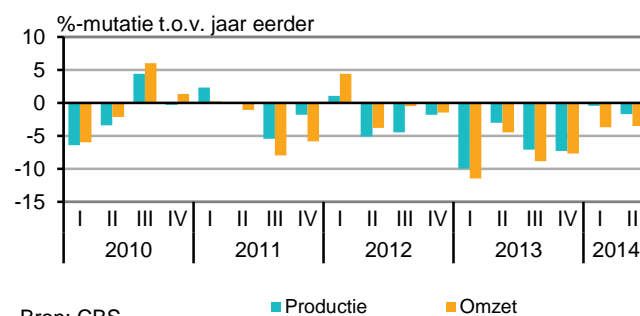
Bron: CBS

Nijverheid; productie en omzet, ontwikkeling en index (2010=100)

Meubelindustrie

De meubelindustrie wist zich niet te verbeteren. Ook in het tweede kwartaal van 2014 daalde de gemiddelde dagproductie en wel met 1,7 procent. Sinds het eerste kwartaal van 2012 daalt de productie. De omzet lag 3,5 procent lager dan dezelfde periode een jaar eerder. De oorzaak ligt op de binnenlandse markt, de omzet kromp hier met 6,9 procent. Op de exportmarkt was de omzet 9,1 procent hoger dan vorig jaar. De producten werden 1,4 procent duurder.

Productie, omzet

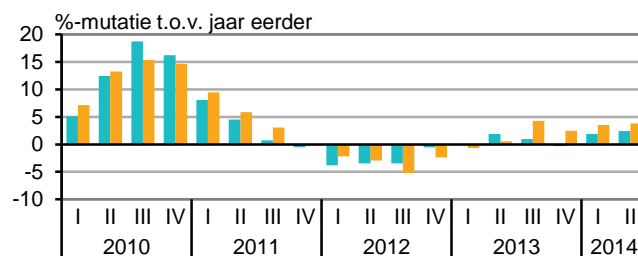
Bron: CBS

Nijverheid; productie en omzet, ontwikkeling en index (2010=100)

Textiel-, kleding- en leerindustrie

In het tweede kwartaal van 2014 nam in de textiel-, kleding- en leerindustrie de productie per werkdag met 2,4 procent toe. De omzet nam eveneens toe en was 3,8 procent hoger dan in het tweede kwartaal van 2013. De omzet steeg zowel op de binnenlandse als op de buitenlandse markt, respectievelijk met 9,9 procent en 1,4 procent. De afzetprijzen stegen 1 procent. De omzettoename in het binnenland zien we terug in de consumptieve bestedingen van huishoudens: vanaf eind 2013 namen de uitgaven aan textiel en kleding toe, ook stegen vanaf maart dit jaar de omzetten bij winkels in schoenen en lederwaren.

Productie, omzet

Bron: CBS

■ Productie ■ Omzet

[Niiverheid; productie en omzet, ontwikkeling en index \(2010=100\)](#)

Opmerkingen betreffende deze publicatie

- Deze publicatie is samengesteld op basis van de cijfers die op 20 augustus 2014 beschikbaar waren. Mogelijk zijn er op het moment van lezen actuelere cijfers; deze kunt u vinden via de links onder de verschillende grafieken.
- Bij faillissementen zijn er vanaf 2009 aanpassingen doorgevoerd door verbeterde methodologie en het alsnog verwerken van nagekomen informatie van de rechtbanken.

Colofon

Tekst Sector Bedrijfsstatistieken Den Haag (EBD)

Datum 20 augustus 2014

Meer informatie

CBS Infoservice: [infoservice online](#)
Telefonisch (09.00-17.00): 088 5707070

Media:
CBS Persdienst: persdienst@cbs.nl
Telefonisch: 070 3374444